

RAAP-NOTITIE 6150

Plangebied Oslolaan 2-4 te Urk

Gemeente Urk

Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek

RAAP

1050 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Urk

Titel: Plangebied Oslolaan 2-4 te Urk, gemeente Urk; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek

Datum: november 2017

Auteur: M. van Rijn BA & drs. P. van der Kroft

Projectcode: UROS

Bestandsnaam: 25999UROS

Projectleider: drs. P. van der Kroft

ARCHIS-zaakidentificatie: 4563673100

Autorisatie: drs. J.L. van Beek

Bevoegde overheid: gemeente Urk

ISSN: 0925-6369

RAAP

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2017

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

1 Inleiding

1.1 Administratieve gegevens

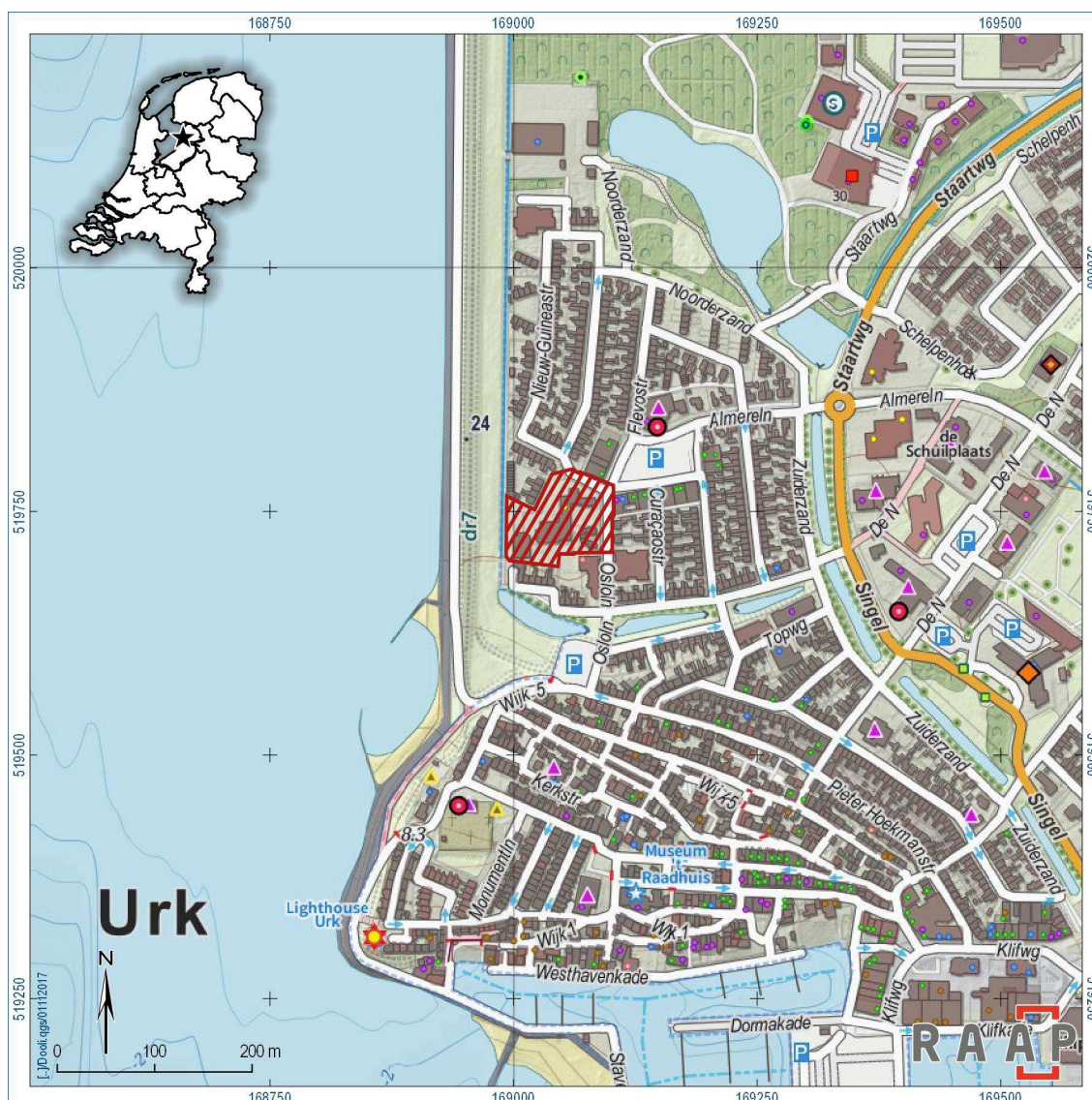
- *type onderzoek*: een verkennend booronderzoek
- *bevoegde overheid*: gemeente Urk
- *onderzoekskader*: omgevingsvergunningsaanvraag
- *datum veldonderzoek*: 04-10-2017
- *locatie* (zie figuur 1):
 - *naam*: Plangebied Oslolaan 2-4
 - *plaats*: Urk
 - *gemeente*: Urk
 - *provincie*: Flevoland
 - *lengte tracé*: ca. 8.150 m²
 - *kaartblad topografische kaart Nederland 1:25.000*: 20F
 - *centrumcoördinaten (X/Y)*: 169.050 / 519.740
- *afbakening onderzoekszone*: 300 m rond plangebied
- *ARCHIS-zaakidentificatie*: 4563673100
- *documentatie*: De documentatie van het project wordt bij RAAP bewaard onder de projectcode UROS en wordt met eventuele vondsten binnen een termijn van 2 jaar overgedragen aan het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis.

1.2 Aanleiding en doelstelling

In het plangebied zullen op korte termijn bodemingrepen plaatsvinden in het kader van nieuwbouw. Deze ingrepen kunnen aanwezige archeologische resten verstoren. De gemeente heeft daarom een inventariserend vooronderzoek (verkennend onderzoek) verplicht gesteld. De doelstelling van het onderzoek is het vaststellen van de archeologische waarde van het terrein. Hier- toe is inzicht in de bodemopbouw en de gaafheid ervan van belang en dient te worden onder- zocht of in het terrein archeologische resten aanwezig zijn.

1.3 Onderzoeksvragen

1. Zijn de archeologisch relevante niveaus intact?
2. Heeft dat gevolgen voor de archeologische verwachting?
3. Zijn er aanwijzingen voor (grotere) archeologische nederzettingen?
4. Is archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk?

Figuur 1. Ligging van het plangebied (gearceerd).

1.4 Randvoorwaarden

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek dient om op basis van verschillende bronnen inzicht te krijgen in de genese van het landschap, de bodemopbouw en de sporen die het menselijk gebruik in de loop der tijd heeft achter gelaten. Met behulp van deze gegevens wordt een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld.

Voor de geraadpleegde bronnen wordt verwezen naar de literatuurlijst, daarnaast is gebruik gemaakt van <http://www.hisgis.nl> en <http://topotijdreis.nl>. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

2.2 Geomorfologie en bodem

- *Bodem ontleend aan ARCHIS3*: niet gekarteerd (bebouwing). Volgens de bodemkundige studie van Wiggers (1955) kunnen de volgende lagen in het plangebied worden aangetroffen: keileem (Saalien), dekzand (Weichselien), veen, Unioklei en Urkzand (Holoceen).
- *Geomorfologie ontleend aan ARCHIS3*: op de geomorfologische kaart wordt het plangebied eveneens gecategoriseerd als bebouwd.

2.3 Archeologische gegevens

- *bekende archeologische vindplaatsen volgens het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS3) en overige bronnen*: binnen het plangebied zijn geen archeologische vondsten bekend. In de directe omgeving komen vier vondstlocaties voor (Ten Anscher, 2012). Ten noorden van het plangebied is een Arbeitsaxt gevonden uit de periode Laat Neolithicum/Bronstijd (Ten Anscher, 2012; vindplaatscode D102). Daarnaast zijn twee niet nader omschreven prehistorische vindplaatsen bekend (Ten Anscher, 2012; vindplaatscode D103/108). Oostelijk van het plangebied ligt een (mogelijke) Bronstijdvindplaats (Ten Anscher, 2012; vindplaatscode D100). Ten zuiden van het onderzoeksgebied bevindt zich de historische bebouwingkern van Urk.
- *Gemeentelijk beleid*: volgens het Beleidsnota Archeologie Urk ligt het plangebied in categorie 4 (roze). Tot deze categorie behoren meerdere zones met archeologische waarden en/of verwachtingen:
 1. Het overige deel van de kern van Urk (m.u.v. wijk 4, 5 en 6).
 2. Flank van het oude eiland, zoals al is vastgesteld in het bestemmingsplan Hooilanden. In gebieden behorende tot categorie 4 is er voor gekozen om niet af te wijken van de wettelijk bepaalde vrijstellingsgrens van 100 m² met een diepte van 50 cm. Zo ontstaat voldoende ruimte voor kleinschalige ontwikkelingen door bijvoorbeeld particulieren, maar wordt ook het veiligstellen of onderzoeken/documenteren van archeologische waarden gewaarborgd als er grotere oppervlakten aan de orde zijn.

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Recente tijd			
Nieuwe tijd	C	1945	
	B	1850	
	A	1650	
Middeleeuwen	Laat B	1500	
	Laat A	1250	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	1050
		C: Karolingische tijd	900
		B: Merovingische tijd	725
		A: Volksverhuizingstijd	525
Romeinse tijd	Laat	450	
	Midden	270	
	Vroeg	70 na Chr. 15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450
		Midden	8640
		Vroeg	9700
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500
		Jong B	16.000
		Jong A	35.000
Midden		250.000	
Oud			

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2.4 Historische situatie

Voor het onderzoek naar de historische situatie is gebruik gemaakt van de Kadastrale Minuut uit het begin van de 19e eeuw (beeldcollectie RCE), relevante literatuur en diverse historische kaarten.

- *historisch gebruik*: in de vroege middeleeuwen maakte het plangebied (ten noorden van het oorspronkelijke eiland Urk) deel uit van een veengebied. Veentontginning vanaf de middeleeuwen gecombineerd met afslag van het veen (door de wind) zorgde ervoor dat de hoeveelheid veen afnam. Dit leidde ertoe dat in de late middeleeuwen de omvang van de Zuiderzee in de richting van Urk toenam. Vanaf 1940 is het gebied rondom Urk, inclusief het plangebied, ingepolderd. Later is in het plangebied een schoolgebouw gerealiseerd, welke recentelijk is ontruimd.

- *consequentie voor de archeologie (verwachting, verstoringen, resten van historische bebouwing)*: resten van historische bebouwing zijn ter plaatse niet waarschijnlijk. Er wordt echter wel verwacht dat de bodem grotendeels intact is. Wel zal het terrein deels verstoord zijn ten gevolge van de bouw en de sloop van het schoolgebouw.

2.5 Huidige en toekomstige situatie

- *huidig gebruik*: het terrein bestaat grotendeels uit grasland en is voor een klein deel bebouwd.
- *toekomstig gebruik*: op het terrein wordt nieuwe bebouwing gepland.
- *consequentie voor de archeologie*: de voorgenomen werkzaamheden zullen naar verwachting tot bodemverstoringen leiden.

2.6 Gespecificeerde archeologische verwachting

- *archeologische verwachting*: gezien de landschappelijke, archeologische en historisch geografische context kunnen archeologische waarden verwacht worden in de top van het Subboreale veen, de top van de Unioklei en de top van het pleistocene zand. Of in deze niveaus archeologische resten kunnen worden verwacht is afhankelijk van de conserveringstoestand van de genoemde afzettingen. In de top van het pleistocene zand, de top van het veen en in de klei kunnen archeologische resten verwacht worden.

3 Veldonderzoek

3.1 Methode

- *positie boringen*: min of meer gelijkmatig verdeeld over het plangebied
- *gebruikt boormateriaal*: edelmanboor (diameter 7 cm) en gutsboor (diameter 3 cm)
- *totaal aantal boringen*: 9 (waarvan 4 gestaakt wegens ondoordringbare ondergrond)
- *minimaal geboorde diepte*: 0,2 m -Mv
- *maximaal geboorde diepte*: 5,0 m -Mv
- *boorbeschrijvingen*: lithologisch conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989). De uitgebreide boorbeschrijvingen (inclusief lithologisch profiel) zijn opgenomen in bijlage 1.
- *X-, Y- & Z-coördinaten boringen gemeten met*: RTK-GPS

3.2 Resultaten

Het tracé van de geplande werkzaamheden is gelegen op een (gras)veld waar voorheen een schoolgebouw stond. De onderliggende restanten van de fundering bleken bij vier van de negen handboringen ondoordringbaar, waarna de boring werd gestaakt. Dit betreft boring 2 (tot 0,4 m), 3 (tot 0,6 m), 7 (tot 0,2 m) en 9 (tot 1,7 m).

Uit de gezette boringen blijkt dat de bodemopbouw ter plaatse voor een deel is verstoord en uit opgebrachte grond bestaat. Lithologisch gezien valt deze laag te omschrijven als grijs tot bruin-grijs kleiig of siltig zand, in enkele gevallen zwak tot matig humeus en gevuld met brokken puin en grind. Met uitzondering van de gestaakte boringen (die slechts dieptes van 20 tot 60 cm bereikten), eindigt dit pakket tussen 1,08 en 1,7 meter onder maaiveld en is sprake van een gemiddelde van 1,30 meter. De top van deze verstoorde laag, circa 20 tot 30 cm dik, wordt geïnterpreteerd als de bouwvoor.

Onder de verstoorde laag bevindt zich een matig tot sterk siltig zandpakket met een variabele dikte van 26 cm in boring 1 tot 142 cm in boring 5. Het zand wordt afgewisseld met enkele kleiige en/of humeuze bandjes en bevat fragmenten van riet- en zeggewortels. Onder het zandpakket is een kleipakket aangetroffen op een diepte van circa 120 tot 310 cm onder maaiveld. De dikte van de kleilaag varieert van 25 cm (boring 8) tot 95 cm (boring 4) en is gemiddeld circa 60 cm dik. In nagenoeg alle gevallen is de kleilaag zwak tot sterk zandig, zwak tot matig humeus en (bruin)grijs van kleur. Het betreft komklei. In boring 1 bevat de kleilaag tussen 146 en 163 cm ook nog meerdere dunne detrituslagen. In tegenstelling tot het zandpakket, dat vermoedelijk is afgezet tijdens de Zuiderzeefase (grotweg van 1600-1932 AD), is de klei in perioden van weinig dynamiek (overstromingen afgewisseld met stilstaand water) afgezet. De humeuze laagjes in de klei zijn vermoedelijk ontstaan door het wegslaan en afzinken van veen. In boring 4 zijn in de kleilaag tussen 183 en 230 cm bijvoorbeeld enkele veenbrokken en tussen 230 en 255 cm sporen van hout (wortels) gevonden. In de meeste gevallen gaat de kleilaag over in een relatief dik veenpakket. Uitzondering hierop is boring 1, waar de kleilaag van het onderliggende veen wordt

gescheiden door een circa 25 cm dikke zandlaag. Deze zandlaag, en de zandbijmenging in het bovenliggende deel van het kleipakket (ook in de andere boringen), wordt geïnterpreteerd als dekzand dat van nabije Pleistocene hoogten is geërodeerd en hier herafgezet.

In vier boringen (1, 4, 5 en 6) is het onderliggende veen aangeboord. De diepte van dit pakket in boring 5 (310-440 cm onder maaiveld) en boring 6 (295-433 cm onder maaiveld) is bijna gelijk. De veenlaag in boring 4 ligt wat hoger (255-360 cm). Het veenpakket van boring 1 (189-260 cm) ligt aanzienlijk hoger en vormt daarmee een uitzondering. Dit uit zich ook in de dikte van het veenpakket: de totale dikte in boring 1 bedraagt 71 cm terwijl de diktes van het veenpakket van de andere drie boringen tussen 130 en 140 cm ligt. In boring 4 zijn in het veen enkele zaden van waterdrieblad (*Menyanthes trifoliata*) gevonden. Deze plant die groeit in voedselrijke oeverzones en moerassen, en wijst (net als de resten van riet, en in mindere mate zegge) op de aanwezigheid water, zij het relatief ondiep. Er zijn geen veentypen of veraardingshorizonten in het veen aangetroffen die op relatief droge omstandigheden wijzen. De diepst aangeboorde eenheid bestaat uit dekzand (matig fijn, zwak siltig zand) In de top van het dekzand heeft zich een Ah-horizont gevormd. Nergens is een compleet podzolprofiel in het dekzand aangetroffen, maar in boring 5 is het onder de Ah-horizont tot enige roestaanrijking gekomen.

Figuur 2. Boorpuntenkaart.

4 Samenvatting

4.1 Conclusies

De bodem is tot ca. 1,5 m verstoort (opgebrachte grond). Dieper dan 1,5 m –Mv is de bodem wel intact en bestaat uit zand op klei op veen op dekzand. Het aangetroffen klei betreft komklei en was niet geschikt voor bewoning. De aanwezigheid van het daaronder liggende veen is bijzonder te noemen, aangezien dit vrijwel overal rondom Urk, met uitzondering van enkele plaatsen ten noorden en oosten van Urk, is verdwenen. De vondst van zaden van waterdrieblad (*Menyanthes trifoliata*) in het veen wijst erop dat er sprake is van een natte oever en/of moeras. Het veen was derhalve ongeschikt voor bewoning.

Onder het veen ligt dekzand. Opvallend is dat de kop van dit dekzand in boring 1 veel dichter onder het maaiveld ligt (290 cm) dan in de andere boringen (390-440 cm). Hier bevindt zich vermoedelijk een dekzandopduiking, die die langere tijd boven het veen heeft uitgestoken en dus voor langere tijd geschikt was voor bewoning.

De hoge verwachting voor het dekzand blijft derhalve gehandhaafd. De verwachting voor het veen en het daarop liggende klei kunnen worden bijgesteld naar laag. De boorresultaten hebben geen aanwijzingen opgeleverd dat deze lagen voldoende droog zijn komen te liggen die bewoning mogelijk zouden maken.

4.2 Aanbevelingen

De resultaten van het onderzoek geven geen aanleiding om archeologische maatregelen aan te bevelen mits boven het aanbevolen niveau (tot 1,5 m) wordt gewerkt. Wanneer bij de werkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen, moet hiervan direct melding worden gemaakt bij de bevoegde overheid (gemeente Urk).

Literatuur

- Eekhoff, W.**, 1859. *Nieuwe atlas van de provincie Friesland*. Leeuwarden.
- Exaltus, R.**, 2010. Oosternijkerk, Munewei. gemeente Dongeradeel (Fr.): een inventariserend veldonderzoek, *Steekproefrapport 2010-01/02*. De Steekproef, Zuidhorn.
- Geurts, A.J.**, 2005. *Urk. De geschiedenis van een eiland*. Nieuwland Erfgoed Centrum, Lelystad.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Mol, J.A.**, 2011. De middeleeuwse veenontginningen in Noordwest-Overijssel en Zuid-Friesland: datering en fasering. In: A.J. Bijsterveld, M. Boone, M.J.M. Damen. *Jaarboek voor middeleeuwse geschiedenis 14*. 49-90.
- Stouthamer, E., K.M. Cohen & W.Z. Hoek**, 2015. *De vorming van het land. Geologie en geomorfologie*. Perspectief uitgevers, Utrecht.
- Wiggers, A.J.**, 1955. *De wording van het Noordoostpoldergebied. Een onderzoek naar de fysisch geograafische ontwikkeling van een sedimentair gebied*. Tjeenk Willink, Zwolle.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1. Locatie van het plangebied (gearceerd).

Figuur 2. Boorpuntenkaart.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

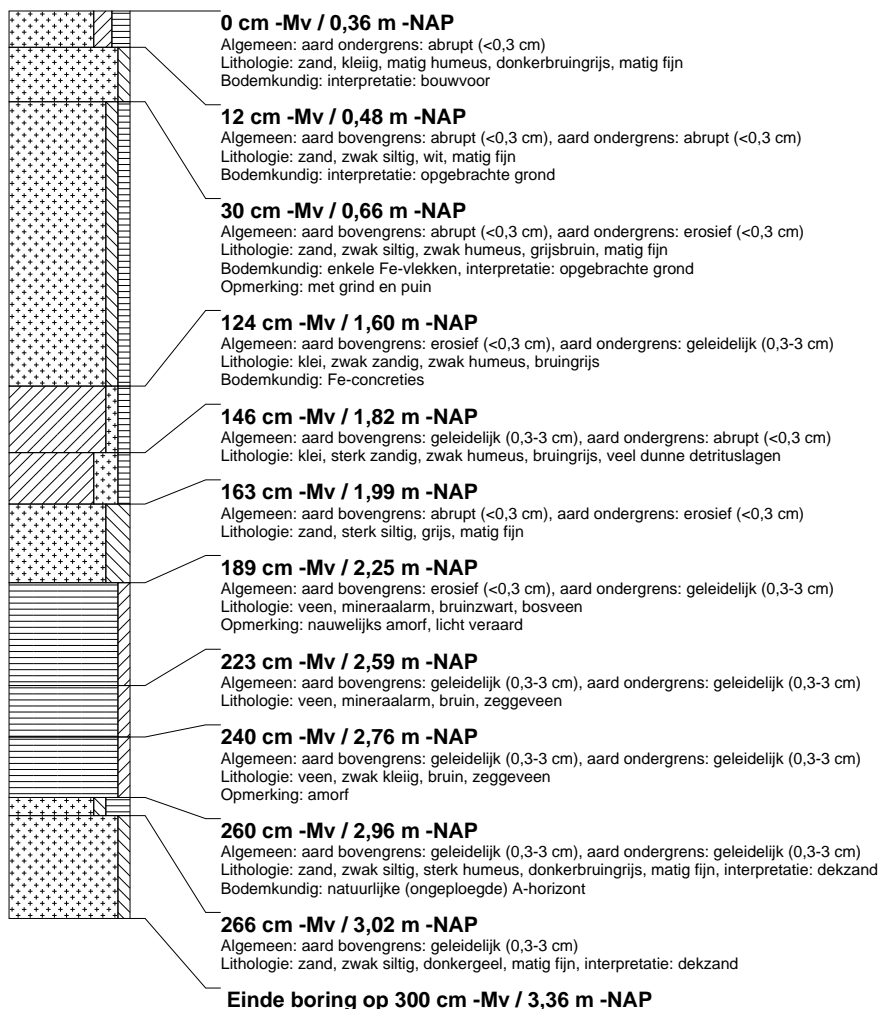
Tabel 2. Lithologische hoofdcomponenten per boring.

Bijlage 1. Boorbeschrijvingen.

Bijlage 1. Boorbeschrijvingen

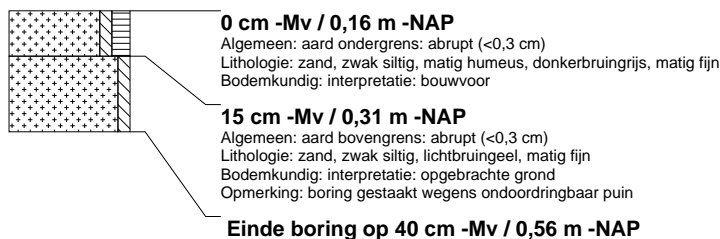
boring: UROS-1

beschrijver: PK, datum: 6-10-2017, X: 168.999,84, Y: 519.711,39, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,36, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, provincie: Flevoland, gemeente: Urk, plaatsnaam: Urk, opdrachtgever: Gemeente Urk, uitvoerder: RAAP Noord

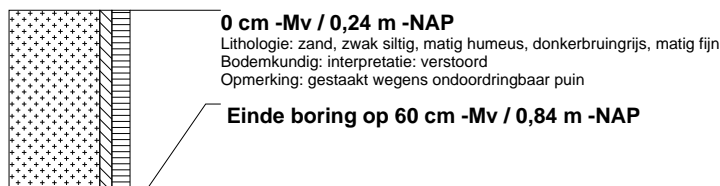
boring: UROS-2

beschrijver: PK, datum: 6-10-2017, X: 169.034,38, Y: 519.707,30, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,16, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, provincie: Flevoland, gemeente: Urk, plaatsnaam: Urk, opdrachtgever: Gemeente Urk, uitvoerder: RAAP Noord

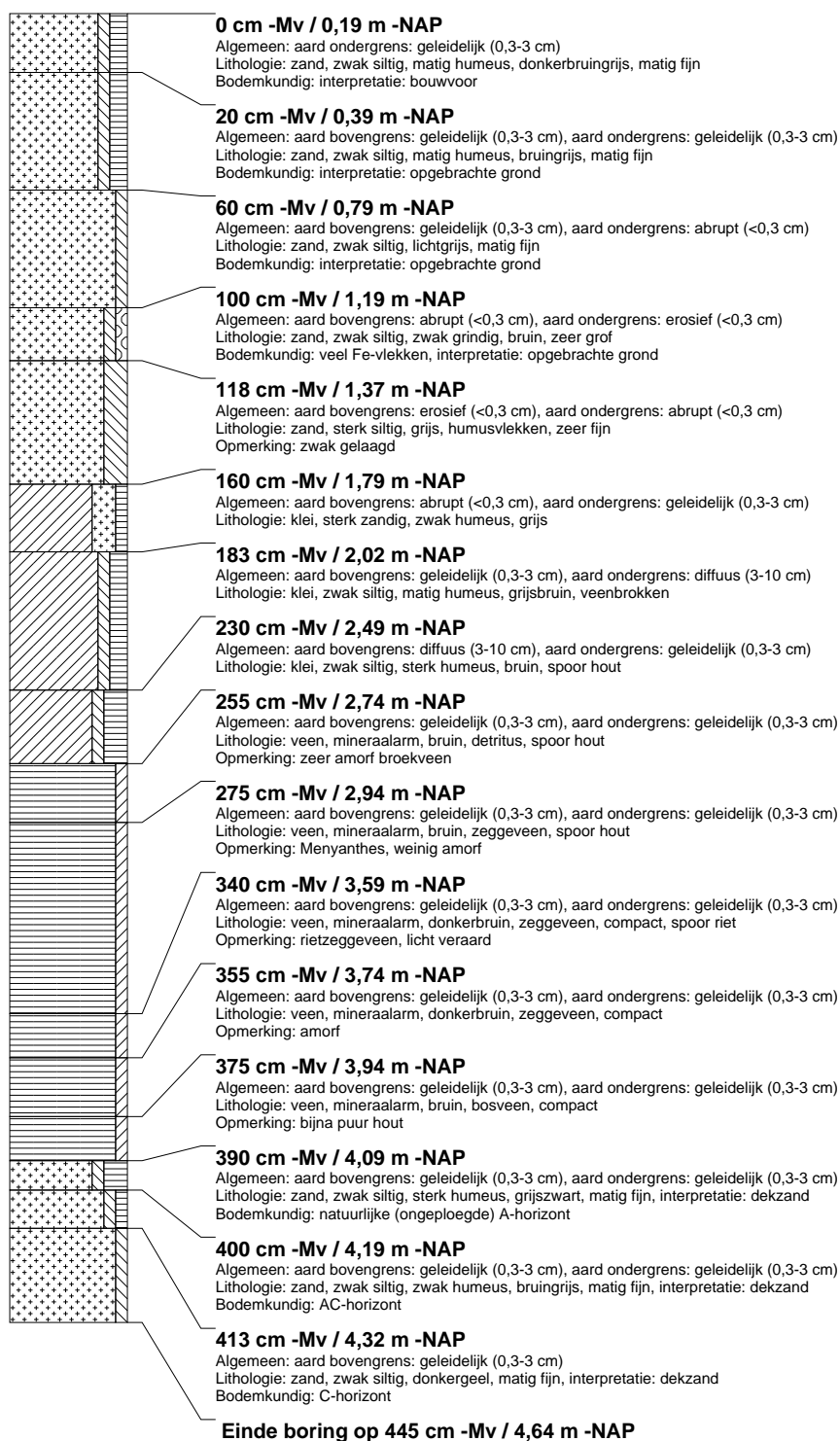
boring: UROS-3

beschrijver: PK, datum: 6-10-2017, X: 169.025,93, Y: 519.729,33, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,24, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, provincie: Flevoland, gemeente: Urk, plaatsnaam: Urk, opdrachtgever: Gemeente Urk, uitvoerder: RAAP Noord

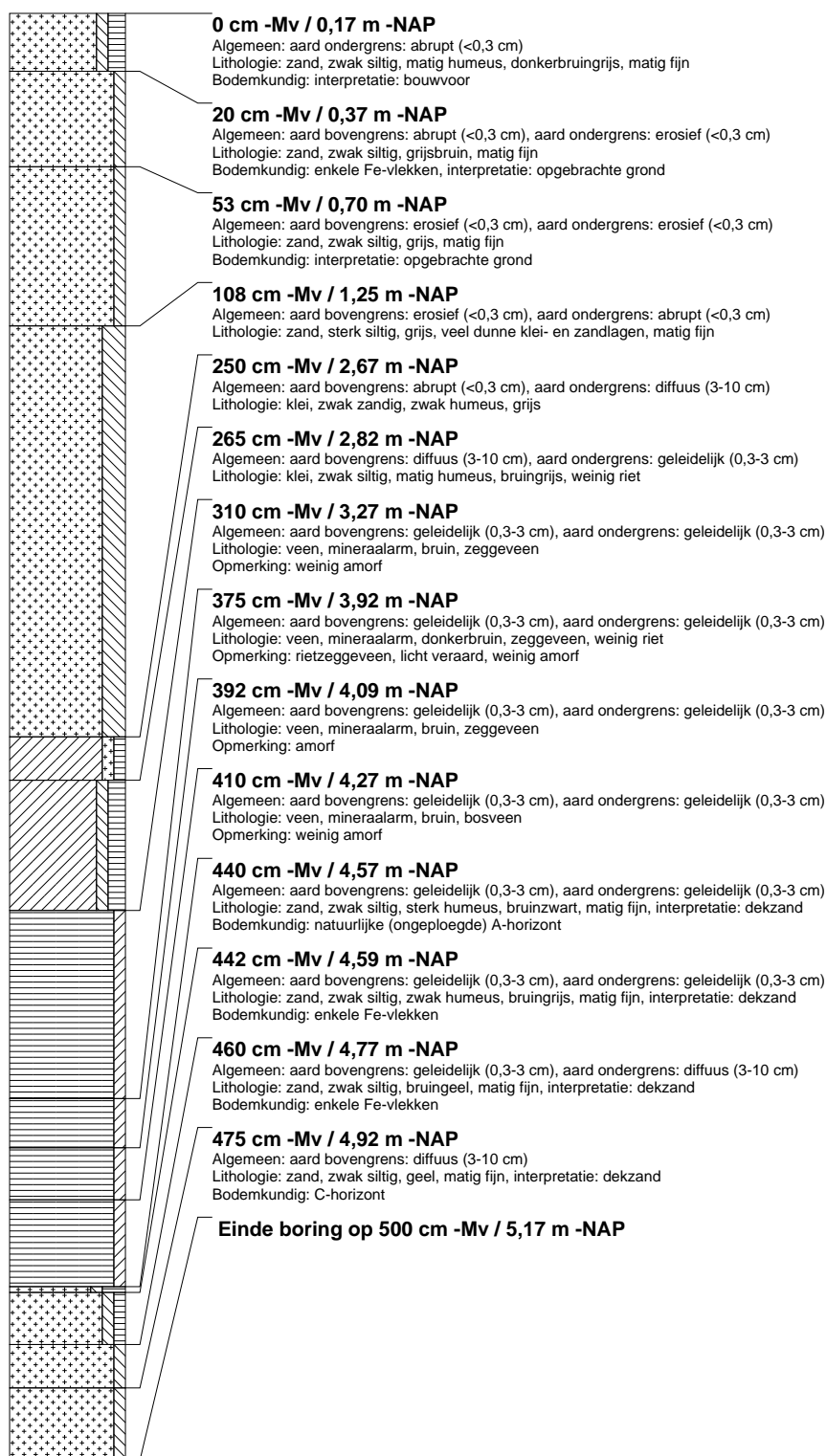
boring: UROS-4

beschrijver: PK, datum: 6-10-2017, X: 169.006,48, Y: 519.751,55, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,19, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, provincie: Flevoland, gemeente: Urk, plaatsnaam: Urk, opdrachtgever: Gemeente Urk, uitvoerder: RAAP Noord

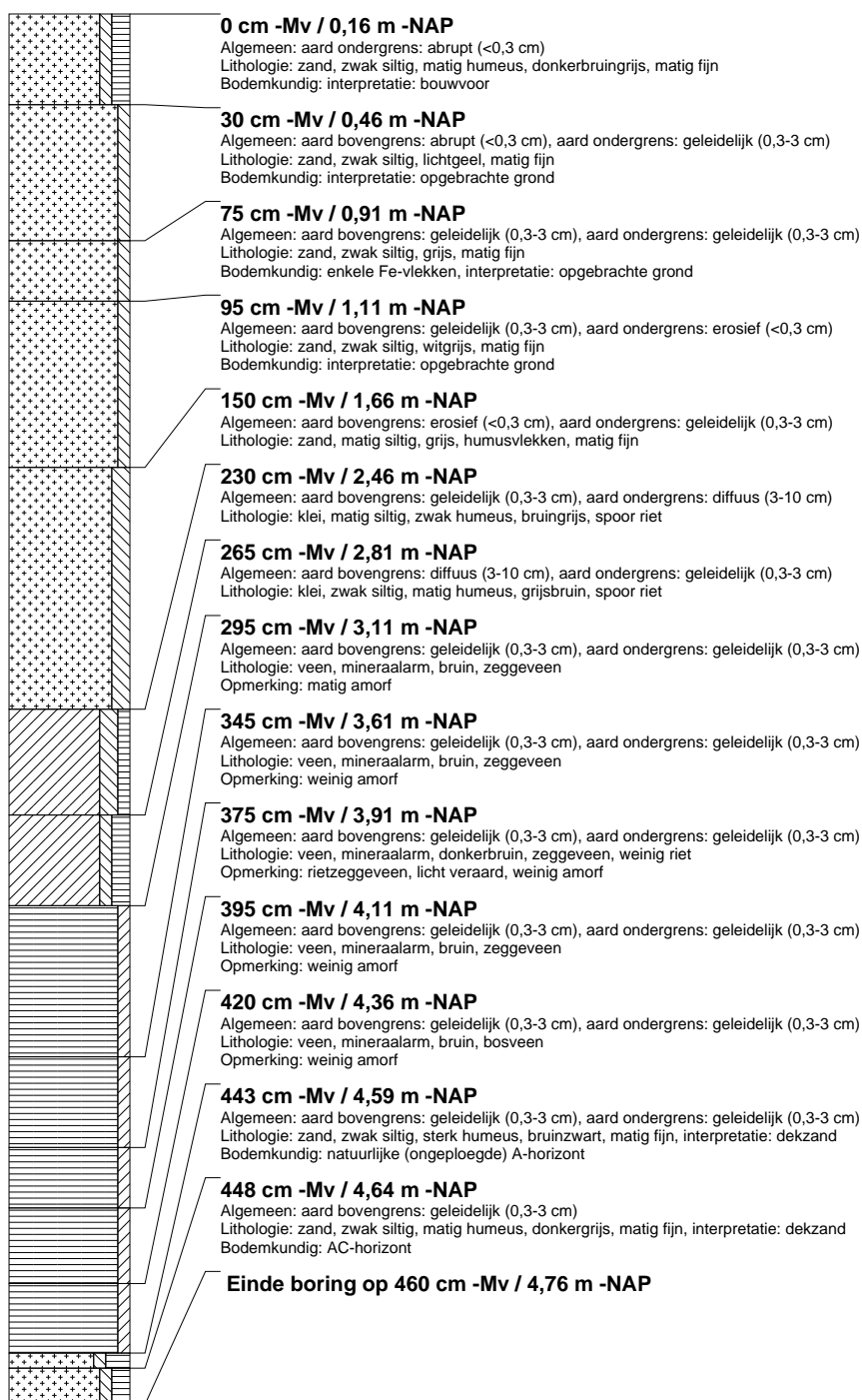
boring: UROS-5

beschrijver: PK, datum: 6-10-2017, X: 169.060,12, Y: 519.723,34, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,17, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, provincie: Flevoland, gemeente: Urk, plaatsnaam: Urk, opdrachtgever: Gemeente Urk, uitvoerder: RAAP Noord

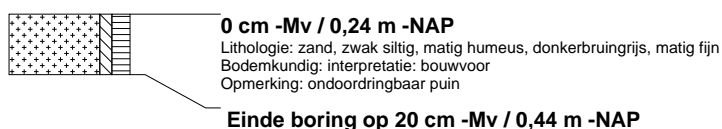
boring: UROS-6

beschrijver: PK, datum: 6-10-2017, X: 169.043,65, Y: 519.741,11, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,16, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, provincie: Flevoland, gemeente: Urk, plaatsnaam: Urk, opdrachtgever: Gemeente Urk, uitvoerder: RAAP Noord

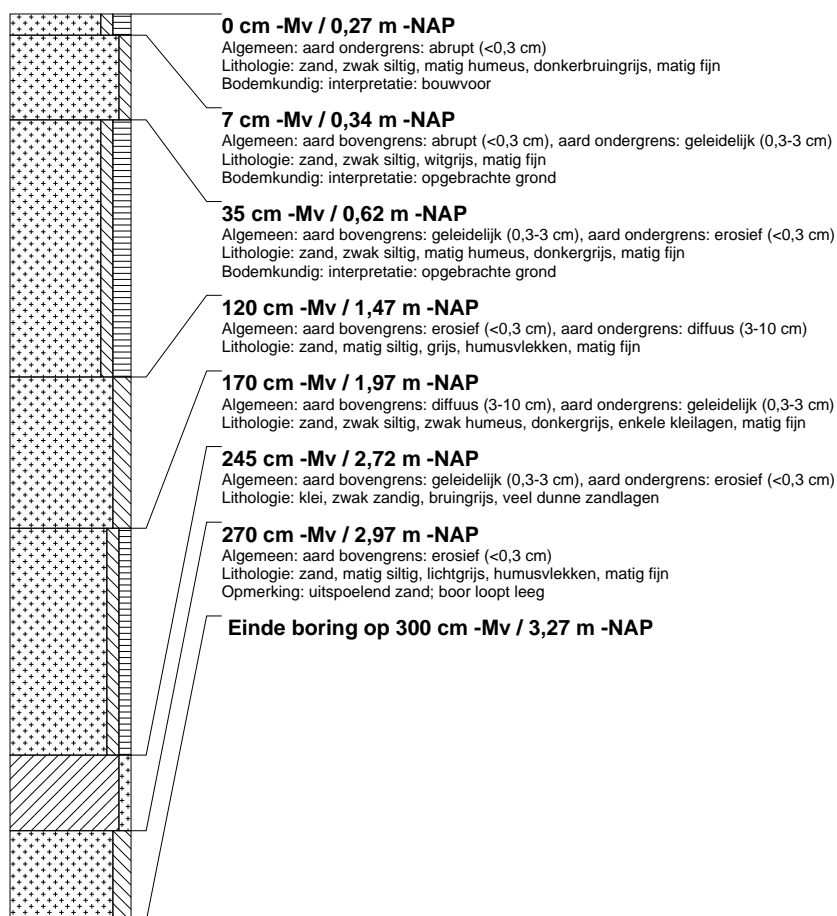
boring: UROS-7

beschrijver: PK, datum: 6-10-2017, X: 169.069,74, Y: 519.761,18, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,24, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, provincie: Flevoland, gemeente: Urk, plaatsnaam: Urk, opdrachtgever: Gemeente Urk, uitvoerder: RAAP Noord

boring: UROS-8

beschrijver: PK, datum: 6-10-2017, X: 169.083,17, Y: 519.744,28, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,27, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, provincie: Flevoland, gemeente: Urk, plaatsnaam: Urk, opdrachtgever: Gemeente Urk, uitvoerder: RAAP Noord

boring: UROS-9

beschrijver: PK, datum: 6-10-2017, X: 169.049,27, Y: 519.778,60, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,39, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, provincie: Flevoland, gemeente: Urk, plaatsnaam: Urk, opdrachtgever: Gemeente Urk, uitvoerder: RAAP Noord

